

Opponensi vélemény Gintli Tibor *Anekdotikus elbeszélismód és modernség kapcsolata a 20. század első felének magyar prózájában* című, akadémiai nagydoktori fokozat elnyeréséért benyújtott értekezéséről

Gintli Tibort régóta foglalkoztatja az anekdota, pontosabban az anekdotikus elbeszélismód újraértékelésének kérdése: az utóbbi bő tíz évben számos tanulmányban vette sorra a 20. századi első felében alkotó szerzők olyan munkáit, amelyekkel kapcsolatban a szakirodalom hagyományosan felveti az anekdotikusság kérdéskörét. Mi sem lehetne kézenfekvőbb választás, mint épp az anekdotikusság és a modernség viszonyát újratárgyalni, mondhatnánk erre, hiszen e két fogalom sokáig egymást kizáró, kibékíthetetlen ellentétet jelentett az irodalomszemlélet legváltozatosabb irányzatai számára, s ez a tartós, politikai hovatartozások, esztétikai alapfeltevések különbségei közt makacsul megmaradó ellentét már önmagában is méltóvá teszi a problémát a figyelemre. Hiszen a századeleji konzervatív irodalom számára például a hagyományközösség jelének és biztosítékának tűnt, a próza olyan megnyugtató, stabil stíluselemének, amely mindenben tökéletesen más, mint az idegenséggel, magyartalansággal, hagyománypusztítással vádolt modern irodalom elbeszélői stílusa. A modern irodalom számos képviselője ezzel szemben épp ellenkezőleg, az úri középosztály mindenütt jelenlévő, legyűrhetetlen térfoglaló és pozícióvédő attitűdjének nyelvi-narrációs jeleként tekintett rá, olyasmiként, ami önmagában lehetetlenné teszi a differenciáltabb, irodalomimmanensebb, mozgékonyabb, lélektanilag sokrétűbb és hitelesebb elbeszélés-poétikai eljárásokat. A Trianon utáni időszakban a közelmúltra visszatekintő, a századelőt-századfordulót témául választó műalkotásokban sokszor szembesülünk az anekdotikus elem furcsán ironikus és néha az eleve kilátástalannak érzett nosztalgiát megjelenítő példáival, ahol a modernség egyszerre jelenik meg adottságként, kikerülhetetlen szükségszerűségként és elérhetetlen, megugorhatatlan célként, olyasmiként, amihez az a közösség, melynek e beszédmód magától értetődő közege lehetett, közösségként nem tud eljutni.

A szovjet hatalomátvétel utáni időszak politikai intervencióval terhelt irodalmi és irodalomtudományos közege számára pedig rövideken lehetetlenné vált a kérdést másként, mint a „haladó hagyomány” fogalmának és a „szocialista realizmus” felé vezető kritikai szemléletnek a mindent magához hajlító erőterében feltenni. Így szükségképpen visszatértek az irodalomtudományos diskurzusba az olyan (a századelőn, bár természetesen szögesen ellentétes előjellel, még a konzervativizmusra jellemző) differenciálatlan, leegyszerűsítő, az irodalmat egyéb diskurzusformák céljainak alárendelő leírások, amelyek az anekdotikus elbeszélést egy

meghaladott-meghaladandó világszemlélethez illetve meghaladandó-legyőzendő társadalmi osztályhoz kötötték, annak irodalmi manifesztációjaként tekintve rá.

Mindezek a hagyományszálak tehát, legyenek bármilyen különbözőek, abban igen hasonlóak voltak, hogy az anekdotát és a modern epikát egymástól roppant távoli fogalmaknak látták. Épp ez az egyik oka, ami miatt az olvasó talán kissé tanácstalanul állhat a Gintli Tibor dolgozatában számtalan helyen szereplő, és az értelmezés pozicionálásában igen fontos szerepet betöltő, ám pontosabb, netán idézetekkel, jegyzetekkel megvilágított kifejtés nélkül szereplő 'irodalmi köztudat', 'közkeletű vélekedés' vagy 'hagyományos felfogás' kifejezések előtt. Hiszen egyrészt kicsit közelebről megvizsgálva ezt a valóban hagyományosnak tekinthető ellentétet számos, egymástól markánsan különböző, a modernségről pedig számos tekintetben összeegyeztethetetlenül eltérő nézetet valló diskurzív kontextus sejlik fel a 20. század kezdetétől a század második feléig. Másrészt viszont azok a szerzők, akiknek tanulmányaival Gintli részletesebben is foglalkozik, egyikét kivételtől eltekintve már a legkevésbé sem sorolhatók a fent említett irodalomszeméleti irányzatokhoz – azok elemei maximum kiindulásként, elrugaskodási pontként vannak jelen értelmezéseikben, melyek célja részben Gintliéhez hasonlóan (még ha tőle eltérő fókuszokkal is) a modern narratív eszközök alakulástörténetének vizsgálata, benne a megkerülhetetlen anekdota-hagyománnyal. Így jóval nehezebb, s egyben persze talán érdekesebb feladatot vállal az értekezés, hiszen nem az irodalomszemléletileg kétségtelenül idejétmúltnak tekinthető, inkább irodalom- és társadalomtörténeti problémaként, mint felhasználható szakirodalmi kontextusként felfogható, expliciten fel nem idézett 'közkeletű vélekedés' bonyodalmas és szerteágazó történetét kívánja áttekintetni, hanem az anekdotahagyomány újraértelmezését legalábbis a 80-as évektől megkezdők vitájában kíván állást foglalni. A vizsgálat célja pedig nem kevesebb, mint annak megmutatása, hogy az anekdotikus sajátosságok nemhogy nem összeegyeztethetetlenek a modern elbeszélés jellegadó tulajdonságaival, de kifejezetten elő is segíthették ezek kialakulását a magyar irodalomban.

Ez azt látszik sugallni, hogy az anekdotikus vonások elbeszélésbeli szerepét illető viták újabb, a 20. század végétől, különösen pedig a posztmodern újraértelmező gesztusaitól megnyíló terében az értekezés új szintre kívánja emelni, s egyszersmind átfogó, monografikus igénnyel kívánja álláspontját kijelölni. E térnek fontos viszonyítási pontja egyrészt a magyar irodalmi modernség mibenlétének kérdése, másrészt az elbeszélés modernizálódásának ebben a történetben elfoglalt helye, harmadrészt pedig a modern narráció poétikai problémája. Úgy érzem, hogy a dolgozat tétjét az a szándék adja, hogy e három viszonyítási pont között be tudja-e tölteni az anekdota, pontosabban az anekdotikus elbeszélésmód újraértelmezése a „hiányzó láncszem” szerepét. Ez mindenképpen nagyon ígéretes kérdésfelvetés, mely illeszkedik azok közé az újabb irodalomtudományos – irodalomtörténeti tendenciák közé, amelyek megpróbálják újraérténi a 19.

század végének hagyományosan kevésbé előremutatóként, esetleg egyenesen vízváltószerűen antimodernként felfogott néhány irodalmi jelenségét, és mindeközben igyekeznek a modern/premodern átmenetet árnyaltabban, lehetőség szerint poétikai változásokat szem előtt tartva vizsgálni. Ebből a nézőpontból tehát a dolgozat perspektívája, témaválasztása teljes mértékben indokolja, hogy nagydoktori disszertáció tárgya legyen, hiszen a több irodalomtudományos diszciplína számára is érdekes, fontos új eredményeket hozhat.

Elképzelhető azonban természetesen, hogy a dolgozat e vélt tétjét olvasóként helytelenül feltételezem, s ebben az esetben a következőkben felvetett kérdéseim nem feltétlenül jogosak.

Kérdéseim első csoportja a modernség és a korszakképzés problémájával kapcsolatos. Gintli Tibor értekezése legelején – teljesen jogosan – felrója az anekdotikusság alakulástörténetével foglalkozó szakirodalomnak, hogy az a látens fejlődéselv, melynek segítségével anyagát, kérdéseit és értékítéleteit elrendezi, nem teszi lehetővé, hogy érdemben foglalkozzunk az anekdotikusság kérdésével. Az anekdotát, az anekdotikus jegyeket vízváltóként értékelve ugyanis eleve adott, hogy a modernséghez (mint minket, jelen szemléletünket karakterizáló, tehát identitásképző tényezőhöz) vezető úton hová helyezzük az adott jelenséget, ami így egyszersmind pozícióját, értékét is kijelöli, feleslegessé téve a további vizsgálatot. Ha az anekdotikusság abszolút jellegadó, akkor (kevésbé értékes, hiszen stagnáló, nem előrevivő) premodern jelenségről beszélünk, ha részben van jelen a műben, akkor az „átmeneti jelenségnek”, s ezzel további vizsgálatra érdemesnek minősül, ha pedig „meghaladta” az anekdotát, akkor a modern irodalom mezején üdvözljük. Az ilyen módon értett lineáris, teleologikus fejlődéselv tehát, bár kétségtelenül roppant megkönnyíti az értékelő-rendteremtő szempont érvényesítését, nem túl termékeny, ami az irodalomtörténeti kritika másik jelentős szempontját, az újraolvasást-újraértelmezést folyamatosan lehetővé tevő attitűdöt illeti.

Ez nyilván mindenfajta lineáris fejlődéselvet érvényesítő irodalomtörténeti eljárásra igaz, lett légyen annak tárgya bármi; más kérdés, hogy nagyon nehéz érvelni saját álláspontunk újszerűsége mellett anélkül, hogy ne ugyanebben a kontextusban fogalmazzuk meg azt. Hiszen azzal, hogy az anekdotikusság konzervatív, múltban ragadást jelző volta helyett most épp ellenkezőleg, az anekdotikus elbeszélésmód előremutató, a modern kánon számára jelentős szerzők alkotásaiban is fontos szerepet játszó volta mellett érvelünk, magát az egyértelmű értékelést előíró, szigorúan lineáris fejlődéselvet érintetlenül hagytuk, pusztán az előjelet változtattuk meg egy adott jelenség esetében. Illetve valamivel pontosabban fogalmazva: az, hogy lehetőséget látunk arra, hogy az anekdotikusság a modern elbeszélés számára is fontos hozadékkal bírjon (amellett, hogy természetesen vannak olyan megvalósulásai is, melyek „joggal tekinthetők idejétmúlnak”, 6.o.), nem helyezi ezt a fejlődéselví perspektívát hatályon kívül.

Ezzel az a probléma, hogy – mint Gintli a következőkben meggyőzően, számos szakirodalmi példát hozva érvel mellette – az újabb szakirodalomban korántsem tekinthető általános érvényűnek a fentebb idézett leegyszerűsítő, háromosztatú értékmodell: nagyon is vannak olyan értelmezések, amelyek jóval differenciáltabban látják a kérdést, nem kötik (valóban tarthatatlan módon) egy bizonyos, történelmileg jól körülhatárolható társadalmi osztályhoz a műfajt, sőt, számos esetben épp az anekdotikusság jelenlétével kötik össze egy-egy szerző esetében bizonyos megoldások újszerűségét (l. 4-17.). Anélkül, hogy számon kérném a dolgozaton az anekdotikus elbeszélismódot leértékelő megközelítés kialakulásának történetét (amitől Gintli elhatárolódik, 4. o. 3. l.), mindenképp szerencsés lenne pontosabban látni, hogy minek a kritikája a cél. Hol körvonalazódik *ma* a modernségnek az az irodalomtörténeti kánonja, amelyre jellemző az anekdota elítélése? Egységes ez a korpusz valóban? Ha igen, miért, ha nem, miért nem, és miért kezelhető (ha kezelhető) mégis egységesként (ebből a szempontból)? Hol, hogyan, miért „ragadnak be” anakronisztikus kripto-társadalomtörténeti látenciák az érvelésben (mármint az anekdotikusság leértékelésében en bloc)? A dolgozat további részében ugyanis számos helyen találunk utalásokat erre az álláspontra, de ezeken a helyeken nincsen jegyzet – a számba vett, felhasznált szakirodalmi példákban viszont ezt a valóban meglehetősen bornírt „közvélekedést” már nemigen látjuk érvényesülni. Az anekdotikusság a modernség viszonylatában mintha nem szorulna már olyan erőteljes védelemre – alaposabb szemügyre vételre, e kapcsolat továbbgondolására viszont (amit a dolgozat célul ki is tűz) mindenképpen.

A következőkben épp ez a törekvés érhető tetten: az anekdotikus elbeszélismód minél pontosabb körülírása, meghatározása mellett Gintli számot vet a kérdés lehetséges műfajelméleti kapcsolataival is. Mindenekelőtt a jóval nagyobb presztizsű szkáz fogalmával, amelyről megítélésem szerint meggyőzően bizonyítja, hogy a szkáz fogalma nem alkalmas az anekdotikus elbeszélismód kérdéskörének teljes lefedésére. Emellett ez a fejezet elbeszéléselméletileg is nagyon érdekes vizsgálati utakat tesz lehetővé – a magam részéről ezeket az elbeszélés-poétikai szempontokat a műfajelméleti megközelítésnél is jóval termékenyebbnek tartom illetve tartanám. Mindenekelőtt például azt a Wolf Schmidttől idézett meglátást, amely szerint az ornamentális szkáz egyik lényeges sajátossága, hogy narrátora azáltal válik személytelenné (avagy tűnik személytelennek), hogy „eltérő hangok és hangnemek egész spektrumának összefoglaló kerete, olyan csomópont, amelyben egybefutnak a különböző verbális gesztusok és stiláris vonulatok” (45.o.). Gintli épp azáltal látja elutasíthatónak ezt a műfaji kategóriát az anekdota vonatkozásában, hogy a magyar anekdotikus hagyományban a narrátori szólam épp ellenkezőleg, személyessé válik azáltal, hogy „az olvasót és/vagy története hőseit/hőseit személyes ismerőseként kezeli.” (45.) Anélkül, hogy ki akarnék állni az ornamentális szkáz műfajkategória használhatósága mellett, számomra kérdéses, hogy itt valóban ellentétről van-e szó. Azt gondolom, hogy a

személyesség/személytelenség helyett szerencsésebb volna úgy fogalmazni, hogy a narrátori szólam fokalizáltságáról van szó. Épp Gintli hoz ugyanis számos meggyőző példát Móricz esetében arra, hogy a narrátor „személye” - lett legyen akármilyen familiáris viszonyban szereplőivel – távolról sem egységes, sőt, akár eltérő hangok és hangnemek egész spektrumának csomópontja lehet. Kiemeli és gondolatmenete alappillérvé teszi, hogy Móricz műveinek narrátorai „intenzíven átéli a szereplők heves érzéseit, indulatait” (51.o.), s hogy gyakran nem ítéhető meg egyértelműen, „hogy az elbeszélés adott helyen belső fokalizációt vagy zéró fokalizációt alkalmaz” (65.), mi több, ezek az egymástól nagyon eltérő pozíciók akár egyetlen képen, egyetlen mondaton belül is többször változhatnak, a narrátor hol egyik, hol másik szereplő feltételezhető nézőpontjához „tapad”.

Egy pillanatra visszatérve az anekdotikus elbeszélésmód jellemzőinek számbavételéhez: Gintli nyolc fontos jellemvonást határoz meg, melyek e narrációs eljárás azonosításában segítségünkre lehetnek (20.o.). Ráadásul – úgy gondolom – ezek mindegyike alkalmas lehet(ne) arra is, hogy mintegy „szabad változókként” egyenként végigvegyük, hogyan módosulnak a hagyományosan modernnek tekintett műalkotások esetében. Azonban úgy érzem, hogy e jellemvonások roppant különböző kategóriákhoz, különböző értelmezési szintekhez, kontextuális lehetőségekhez tartoznak, s erre a sokféleségre, ennek az esetleges jelentőségére (vagy az általa biztosított értelmezői lehetőségekre) a dolgozat nem reflektál. Vannak köztük például mediális jellegűek (mindenekelőtt az orális jelleg, élőbeszéd-imitáció illetve részben a ráérős, komótos tempó pontjai), vannak az irodalmi mű társadalmi funkciójával, felhasználásával összefüggőek (szórakoztató szándék, az elbeszélő és az olvasó familiáris viszonya, az elbeszélő, a szereplők és a diegetikus világ familiáris relációi), vannak elbeszéléstechnikai jellegűek (poénra hangolt előadásmód, az elbeszélt cselekményt megszakító kitérők/anekdoták) és olyan is, ami abszolút a befogadói szubjektivitásnak alávetettnek tűnik („az elsődleges és/vagy másodlagos narrátorok érezhetően élvezik saját elbeszélő tevékenységüket”). Mit mondhat nekünk az anekdotának ez a feltételezett diszciplináris szerteágazósága? Mi lehet ennek a jelentősége a modern elbeszéléstechnika alakulástörténetében? Mi mindenre lehet „jó” ennek segítségével az anekdotikus beszédmód, és hogyan változik ez? Úgy gondolom, ezek mindenképp érdekes kérdések lehetnének mind az anekdotikusság, mind az irodalmi modernség szempontjából.

Sokkal problematikusabbnak érzem azonban, hogy miután Gintli felvázolja ezt a kétségtelenül termékenyen továbbgondolható, sokágú szempontrendszert, gyakorlatilag rögtön a következő bekezdésben érvényteleníti is azt, mondván, hogy anekdotikusnak tekinthetünk egy narrációs eljárást akkor is, ha „ezek többsége megjelenik a szövegben” (hogy melyek, az nem hangsúlyos), amennyiben az orális jelleg valamilyen mértékű imitációja, a komikus hangnem és az elbeszélőkedvetten érhető (21.o.). Úgy gondolom, hogy a többi, hangsúlytalanságban hagyott szempont távolról sem egyenlő fontosságú, ráadásul a dolgozat további részében van, amelyik kifejezetten lényeges

szerepet kap, és kirajzol egy olyan lehetséges értelmezési vonulatot, amely a prózaepika haza modernizálódásának fontos sajátosságait mutathatná fel. Ezeket azonban csak akkor lehetne koherens gondolatmenet keretében felmutatni, ha a fentebb idézett kontextuális lehetőségeket tudatosan bevonnánk az értelmezésbe.

Ilyen mindenekelőtt a familiáris viszonyra vonatkozó pontok kérdése. A probléma nyilván az, hogy ebben a megfogalmazásban adja magát az a nem túl szofisztikált identitáspolitikai-társadalomtörténeti megközelítés, amely az anekdota úgymond „hagyományos leértékelésének” (illetve a 20. század eleji konzervativizmus esetében felértékelésének) alapjául is szolgált. Ha azonban a külső-belső fókuszváltások narratológiai terében fogalmazzuk újra a kérdést, ahogy a dolgozat néhány helyen meg is teszi, akkor elbeszélés-poétikai nézőpontból válik láthatóvá a (vélt) univerzális közösség szétesésének, pontosabban eleve illuzórikus és parciális voltának zavaró, fájdalmas, de megkerülhetetlen tapasztalata, s ezzel „az elbeszélés (modernitást oly alapvetően jellemző) nehézségeinek” egyik lehetséges kiindulópontja. A dolgozat beszél e tapasztalatról Móricz, Krúdy és Tersánszky kapcsán is, de más-más fókusszal és más-más kifutással, így a következtetések, holott elvezethetnének, nem jutnak el ennek a narrációelméletileg megragadott társadalomtörténeti, s egyben műfaj-történeti változásnak az explicit megragadásáig. (S akkor még arról szó sem esett, hogy e gondolatmenetet továbbszöve, például a Termelési kisszeregyben a „sorok közt” létező, végtelenül ironikus, önironikus és reflektált „új-familiaritás” vajon mit mondhat az elbeszéléselemélet nyelvén a társadalom kényszerű aktuális regressziójáról.)

Bár az értekezés folyamatosan hivatkozik a modern elbeszélés sajátosságaira, mint amelyek közt az anekdotikus narráció is helyet találhatna, arról legfeljebb látenszen lehet információnk, hogy a szerző mit tart a modern elbeszélés sajátosságainak, pontosabban melyek azok a legfontosabb elemek, amelyeket a modern narráció esetében jellegadónak fogad el. Ez nyilván roppant ingoványos terep, ám úgy gondolom, hogy sajnos nem kerülhető ki, hiszen enélkül, magunk is könnyen megragadhatunk az anekdotikusság pusztá rehabilitációjának igényénél. Holott a dolgozat ezt a törekvést érezhetően elítélően említette Alexa Károly munkáját idézve, mint amely értékes szempontjai ellenére sem tudott továbblépni e rehabilitációs-apológetikus célnál, ami nem segítette gondolatmenete objektivitását.

Hogy visszatérjünk a fokalizáció fentebb idézett kérdéséhez, akár elfogadhatnánk (és idézhetnénk) azokat a narratológiai álláspontokat is hipotézisként, melyek szerint a multifokális különböző változatai (legeklatánsabb példája talán a tudatregény) igen jellemzőek a klasszikus moderniségre. Gintli könnyen érvelhetne amellett, hogy e multifokális narráció kialakulásában a magyar irodalom esetében az anekdotikus hagyomány is nagy szerepet játszott, s pusztán a dolgozatban idézett példái segítségével is könnyedén alátámaszthatná ezt a tézist – ám ezt nem teszi: a narratológiai szakirodalom általánosságban is meglepően hiányzik a dolgozat kontextusából, holott az anekdota

elsődlegesen „elbeszélésmódként” való megragadásának szándéka érzésem szerint kézenfekvő lenne egy jóval erőteljesebben narratológiai perspektívát is.

Hasonlóan könnyen lehetne érvelni amellett, hogy a modern narráció esetében fontos lehet a narrátor megbízhatóságának kérdése, illetve a különféle megbízhatatlan narrátori pozíciók alkalmazása. Különösen a James Phelan nevéhez kötődő „bonding unreliability” fogalma lehetne érzésem szerint termékeny az anekdotikusság familiaritásának vonatkozásában (mindenekelőtt talán a Móricz-elemzések esetében), hiszen ezt Phelan szerint épp az jellemzi, hogy csökkenti a narrátor és az implikált közönség távolságát. Az ironikus elbeszélő is a megbízhatatlan narrátor egyik klasszikus típusa a vonatkozó szakirodalomban, s Gintli példái közt is számtalanszor szerepel (leghangsúlyosabban talán a Krúdy-elemzésekben). S még az olyan „klasszikusabb” megbízhatatlan narrátorokra is találunk példát, mint a clown, a kalandor, vagy a „szándékosan/reflektáltan ferdítő” elbeszélő (például a Tersánszky- vagy a Cholnoky-fejezetekben). Nem értek egyet Gintli Tiborral abban, hogy a dolgozatban idézett művel esetében ne lenne nemhogy joggal, de kifejezetten perspektivikusan és a modern narráció problematikájával is szorosan összefüggően felvethető a megbízhatatlan narrátor kérdése. A *Boldogult úrfikoromban* elemzésénél egyenesen azt olvashatjuk, hogy „nem beszélhetünk” arról, hogy a regényszöveg a narrátort megbízhatatlan elbeszélőként állítaná be (118.o.), holott néhány oldallal később Gintli maga is úgy fogalmaz, hogy „a narráció nagyon látványosan, mintegy eltúlozva alkalmazza az anekdotikus narráció kellékeit” (120.o.), hogy ez a teatralitás nemcsak önirónia, de egyenesen olyan, mintha „a figurák részben egyfajta bohóckodásként, mutatványként fognák fel saját szereplésüket”, ami kifejezetten „önparódia-jelleget kölcsönöz megszólalásaiknak” (121.o.), s hogy a szereplők „anekdotikus történeteinek kétes hitélre mind a narrátor, mind a többi szereplő gyakran tesz utalást” (123.o.), illetve hogy az „olvasóhoz forduló, szándékosan zavart jeltő megjegyzések mellett ugyancsaka történet kitaláltságának, fiktív voltának jelzésekként értelmezhetők a narrátor »önkényes« ötletei, amelyek a cselekmény alakításában jutnak fontos szerephez” (124.o.).

Úgy gondolom, hogy a megbízhatatlan elbeszélő tematizálásának elutasításához talán az vezethetett, hogy a szakirodalom egy részében találni olyan megfogalmazásokat, melyek úgymond a realizmus abszolút értékszempontként kezelése miatt mindenképp keresték a „leleplező”-kritikus attitűdöt (például) Krúdynál, munkássága felértékelhetőségének érdekében. (Bár számomra az is kérdéses, hogy az idézett helyeken feltétlenül erről van-e szó – az „élethazugság” leleplezéséhez feltételezett igénye mintha inkább a modern dráma ibseni változatához, s ezzel a korabeli modernség egy jelentős áramlatához próbálná kötni Krúdy művészetét, amit kétségtelenül tekinthetünk vitatható javaslatnak, de talán nem egyenértékű a kárhozzátott, marxista dogmákra emlékeztető „leleplező realista attitűddel”.)

Azért is szerencsés lenne talán a narratológiai megközelítésmód következetesebb érvényesítése, mert a disszertáció számos esetben olyannyira kitágítani látszik az anekdotikus elbeszélésmód fogalmát annak érdekében, hogy annak modernség felé vezető voltát be tudja mutatni, hogy az már nehezesen felismerhetővé válik. A Cholnoky művészetét tárgyaló fejezetben Gintli például élesen elutasítja Dérczy Péter véleményét (aki úgy látja, hogy Cholnoky fokozatosan távolodik az anekdotizmustól), mondván, hogy Dérczy pusztán „előzetes értékítéletekre” alapoz (131.o.), ám sajnos egyetlen sornyi idézetet sem kap az olvasó Dérczy gondolatmenetéből ennek alátámasztására, holott ez azért meglehetősen sarkos és kemény állítás. Elutasítja azt az elképzelést is, amely Cholnoky esetében az „anekdota felbomlását” látja érvényesülni (132.o. 229. l.). Holott a szövegben az olvasó is azt találja, hogy *néhány*, az anekdotikus elbeszélésmódra jellemző vonás erősödni kezd Cholnoky művészetében az idő előrehaladtával – mindenekelőtt az elbeszélőkedv és az oralitás imitációja –, míg más vonások nem jellemzőek. Ám ez nemhogy nem jelenti Gintli értelmezésében az anekdota felbomlását, hanem épp ellenkezőleg, az anekdotikus beszédmód kiteljesedett formáját jelentik (133.o.). Az ezután következő részek pedig a fikcionalitás jelzésének egyre gyakoribbá válását illetve épp a megbízhatatlan elbeszélői pozíciók előretörését és változatait regisztrálják (133-134.o.), amely sajátosságok az anekdotikus elbeszélésmód dolgozat eleji jellemzésében jelen sem voltak, a későbbiekben pedig (a megbízhatatlanság esetében) épphogy nem relevánsként ábrázolódtak. Azt gondolom, hogy mindenképp joggal lehet érvelni az anekdotikus narráció elemeinek továbbélése, átalakulása, átformálódása mellett Cholnoky esetében, de számomra éppen az az érdekes, ahogyan ezek az elemek immár mintegy „anekdota nélkül”, tisztán elbeszélésszerkezeti eszközként találják meg pozíciójukat egy újfajta narratívában.

Konklúzió

Gintli Tibor nagydoktori értekezésének témája fontos, nagyívű, körültekintően kiválasztott, s nemcsak a szűkebb szakirodalom aktuális fókuszaihoz tud kapcsolódni, de ahhoz a transzdiszciplinaritásba hajló állapothoz is, amelyben az irodalomtudomány az utóbbi időben egyre inkább létezik. A választott szerzők és művek relevánsak a témaválasztás szempontjából, az elemzések tudatosan kapcsolódnak be a művek értelmezéstörténetébe.

Az anekdotikus elbeszélésmód kiinduló jellemzése nagyon érdekes, termékeny perspektívát eredményez, amelyet a dolgozat ugyan csak részben alkalmaz végül, ám ily módon értékes szempontokat biztosít az esetleges további kutatásokhoz is. Felvethető a narratológiai szempont következetesebb érvényesítése, amelynek segítségével egyrészt néhány ellentmondás kiküszöbölhető lenne, másrészt az anekdotikus elbeszélésmód modern elbeszélésopoétika felé vezető vonásai jobban láthatóvá válhatnának, koherensebb következtetéseket eredményezhetnének, és

végképp kivonhatnák a témát korábbi szakirodalmat sokszor jellemző érvénytelenítő elutasítás versus affirmációba csúszó rehabilitációs igény hatóköréből.

Az értekezés áttekinthetőségét a szerkezet világossága nagyban elősegíti, álláspontjainak érthetőségét pedig a jól megválasztott, bőséges szépirodalmi idézet támogatja. A munkát akadémiai nagydoktori fokozat megszerzésére alkalmasnak tartom.

Dr. habil. Rákai Orsolya

ELKH Bölcsészettudományi Kutatóközpont

Irodalomtudományi Intézet

Szeged, 2020. szeptember 25.